

Konferenci pečlivě připravila skupina československých společenskovědních ústavů a pracovišť v prvním týdnu června 1987 v Praze, v budově právnické fakulty. Cílem bylo podat komplexní obraz současného stavu, možnosti a výhledů praktického a teoretického využití poznatků o problematice interpretování a s ním souvisejících procesů objasňování, výkladu chápání, rozumění, rozboru aj.

Konference začala společným zasedáním zahájeným úvodním projevem J. Kohla (Psychologický ústav, Praha) a pak následovala diskuse filozofů, metodologů a představitelů uživatelské sféry. Následující dny, tj. úterý až pátek, byly vyhrazeny pro zasedání jednotlivých sekcí podle vědních oborů. Ve středu se konala oddělená zasedání sekcí psychologů, sociologů a pedagogů. Byly na nich předneseny zásadní úvodní referáty, pak následovala diskuse a konkrétně orientovaná sdělení. Byla zde uplatňována teoretická, metateoretická a metodologická hlediska interpretace, ale i přístupy, v nichž se poukazovalo na význam interpretace empirických informací a jejich využití v nejrůznějších oblastech společenského života.

Nejvýznamnějším rysem konference bylo, že se jí zúčastnili představitelé nejrůznějších společenskovědních oborů (filozofové, jazykovědci, psychologové, sociologové, pedagogové, pracovníci z oblasti věd o umění a literární vědě, z oblasti práva, žurnalistiky, věd o řízení i z oblasti ideologické práce).

V dalším se soustředíme výhradně na jednání sociologů. V úvodním vystoupení zdůraznil A. Fazík (Vojenský historický ústav, Praha), že interpretace je klíčovým metodologickým problémem v sociologii, jemuž je nutno věnovat pozornost nejen na tomto zasedání, ale i v sekcích Československé sociologické společnosti, zejména však v sekci marxisticko-leninské sociologické teorie. Interpretační proces nelze úspěšně řešit jen z hlediska jedné vědy, ale na bázi interdisciplinární, kde lze překonávat izolovanost jednotlivých vědních oborů a získávat tak cenné poznatky a podněty zvláště metodologické povahy.

Sama problematika interpretace má v literatuře více významů — od výkladu počínaje až po vysvětlení a chápání konče. Volba určitého přístupu je závislá na problému, jevu nebo procesu, který má být interpretován. Interpretace v sociologii, stejně jako v jiných vědách, je jednou z metod vědeckého zkoumání. Sociologie na rozdíl od filozofie, která se opírá o fakty získané jinými vědami, má k dispozici řadu faktů ze sociologických výzkumů. Jde však o to, aby tyto fakty byly všestranné, aby umožnily objasnění souvislostí a aby byly dost reprezentativní. Stejně významné jsou roviny interpretace teoreticko-metodologické nebo prognostické.

Nelze opomenout ani rovinu analýzy interpretačních omylů a chyb, a to jak v oblasti teoretické, tak i v oblasti výzkumů, zvláště sociologických. F. Zich v práci *Sociologie v socialistické společnosti* uvádí příklady omylů, které vznikaly již při koncipování předmětu sociologie, ujasňování jejího vztahu k jiným vědám a zejména při nekritickém přebírání kategoriálního aparátu z nemarxistické sociologie. To jsou otázky závažného charakteru. S nevyjasněným pojmovým aparátem nejen sociologie ale žádná věda nemůže objektivně a pravdivě poznávat skutečnost. Jako akutní zde vystupuje nezbytnost takového postupu našich sociologů, který by umožnil efektivnější cestu zdokonalování teoretické a metodologické vybavenosti sociologie.

Hlavní referát na téma *Interpretace v sociologii* (1) přednesl E. Urbánek (Filozofická fakulta UK, Praha). Nejdříve široce objasnil samotný pojem interpretace, jak je chápán z hlediska různých vědních oborů, filozofie, sociologie právní vědy, věd o řízení i věd o umění a literatuře.

Poté se zabýval otázkami interpretace v konkrétních historických kontextech, v těch dílech, která jsou podnětná z hlediska využití poznatků o problematice interpretování a s ní souvisejících procesů objasňování, výkladu, chápání atd. Analyzoval podnětnost Hegelových myšlenek vztahujících se k interpretaci a kriticky interpretoval i podněty z děl dalších filozofů a sociologů idealistických směrů. Nezůstal jen u srovnávání myšlenek a podnětů jednotlivých filozofů (jako např. G. B. Vica, W. Diltheye, E. Husserla, F. E. Schleiernachera a A. Schütze) a směrů, ani u povrchního zobecnění, ale pomocí abstrakce ukazoval to, co je podstatné, aktuální a závažné.

Značnou pozornost věnoval i nemarxistické sociologii, zvláště některým myšlenkám M. Webera týkajících se typologické metody. Ideální typ M. Webera neodráží skutečnost, je pouze nástrojem systematizace a chápání jednotlivých faktů, je to pojem, s nímž historik srovnává skutečnost.

---

(1) Vystoupení E. Urbánka bude ve zkrácené formě uveřejněno ve Zprávách Československé sociologické společnosti.

Kritická analýza myšlenek nemarxistických filozofů a sociologů v podání E. Urbánka přesvědčivě ukázala nevyčerpatelné možnosti a přednosti materialistické dialektické metody, jak ji koncipovali klasikové marxismu-leninismu. Je to metoda, která umožňuje spolehlivě a kriticky zkoumat, hodnotit a interpretovat jevy a procesy objektivního světa.

Po hlavním referátu následovala bohatá diskuse, v níž bylo formulováno mnoho dotazů, například v čem spočívá rozdíl mezi interpretací a poznáním? Jak přistupovat k interpretaci sociologických dat? Jaké problémy vznikají, když se na interpretaci určitého problému uplatní interdisciplinární přístup? Proč mnoho informací nedává vždy záruku, že lidé problému lépe rozumí? Dotazy a odpovědi vyvolaly další připomínky a nové dotazy; tím se vyvinul zajímavý a živý dialog, který nejvíce obohatil seminář.

Odpovědní jednání bylo uvedeno dvěma příspěvky — J. Herzmana a J. Šubrtů z Ústavu pro výzkum veřejného mínění při FSÚ v Praze. J. Herzmann se zabýval otázkou *interpretace sociologických výzkumů*. Zdůraznil význam metodologie jako základního problému každého výzkumu a hlouběji objasnil, proč výsledky výzkumu jsou vždy závislé na použité metodologii. Podrobněji se zabýval otázkou operacionalizace a přesně vymezeného kategoriálního aparátu vztahujícího se k výzkumnému problému. Na základě zkušeností z empirických výzkumů poukázal na význam společenského kontextu výpovědi respondentů a jejich sociální determinace. Nastolil řadu zajímavých problémů vyplývajících ze vztahů teorie—empirie—praxe — například proč se člověk chová k určitému problému jinak je-li přesně formulován, a jinak není-li přesně formulován; jaká úroveň interpretace výpovědí respondentů podmiňuje správné zobecnění atd.

J. Šubrt hovořil o *interpretaci dat ze sociologických výzkumů*. Podrobněji se zabýval otázkou, proč dochází k některým chybám při jejich interpretaci. Zdůraznil, že není ojedinělým jevem, když výzkumník vyvozuje z dílčích poznatků širší zobecnění, aniž má k tomu dostatek gnozeologicky hodnotných podkladů. Na konkrétních příkladech ukázal kdy se výzkumník dopouští chyb a kdy lze ze získaného empirického materiálu vyvodit zdůvodněné zobecnění.

I po těchto vystoupeních následovala diskuse, která se často měnila v plodný dialog přispívající k ujasňování otázek interpretace spjatých se sociologickým výzkumem, právě tak jako místa a úlohy empirického výzkumu (s důrazem na využívání poznatků v praxi).

V závěrečném vystoupení A. Fazík hodnotil jednání věnované interpretačním procesům v sociologii jako pozitivní a podnětné. Vyplývá z něho, že sociologie musí nejen přispívat k tomu, aby byly identifikovány problémy a rozpory na daném stupni vývoje, ale bude muset více odhalovat i sociální mechanismy existujících odchylek a jejich zdroje. K tomu však je třeba mít gnozeologicky hodnotné fakty, správně je interpretovat a koncipovat reálné závěry pro společenskou praxi. Jde nám výhradně o sociologii angažovanou, sociologii, která nestojí a ani nemůže stát stranou grandiózního pohybu naší socialistické společnosti, sociologii, která se plně bude podílet na prosazování závěrů vytyčených XVII. sjezdem KSČ a následných zasedání ÚV KSČ.

Alexander Fazík